

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Мальця Олександра
Омеляновича «Міжнародні ліві об'єднання у першій третині XX
століття: організаційна структура, напрями діяльності», подану на
здобуття наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальності
07.00.02 – всесвітня історія**

Актуальність винесеної на публічний захист докторської дисертації визначена самим вибором теми, а також запропонованим автором дослідницьким інструментарієм вирішення важливої наукової проблеми. Безумовно, вивчення теорії та практики міжнародних лівих об'єднань у вітчизняній історіографії має усталену і досить потужну традицію. Як і сам міжнародний лівий рух, дослідження його історії доволі протяжний період часу залишалося значною мірою консервативною ділянкою вітчизняної історіографії. Навіть до сьогодні ми почасти зустрічаємо штампи і стереотипи, що утвердилися ще з першої половини XX ст. А сучасна політика декомунізації радянського минулого в Україні спонукає поширенню серед пересічних громадян уявлення про те, що ліві політичні ідеї були негативними за своїм змістом, що демократичний Захід був і залишається чи не єдиною успішною практикою. Разом з цим нівелюються всі складнощі чи протиріччя, що існували між лівими об'єднаннями впродовж XX ст.

Слід також взяти до уваги, що в українській історичній науці діяльність міжнародних лівих рухів першої третини минулого століття становить окрему, малодосліджену тему, яка потребує сучасного і глибокого наукового переосмислення. Ці та інші чинники переконливо доводять актуальність та значущість обраної теми нашим дисертантом.

Окрім цього, як мені видається, звернення до обраної проблематики вимагало від автора не лише ґрунтовної кваліфікації, але й неабиякої мужності, готовності до палких дискусій на доволі щільному проблемному просторі, до розширення дослідницьких горизонтів та засвоєння сучасних наукових стратегій.

Уважне знайомство з дисертацією, авторефератом та іншими працями Олександра Омеляновича Мальця дають мені підстави стверджувати, що

саме такі риси вирізняють автора та його солідний науковий доробок. Тож дисертаційна робота Мальця О.О., з одного боку, певною мірою продовжує історіографічну традицію, а з другого – засвідчує вихід її на якісно новий науково-пізнавальний рівень. Більше того, можна впевнено казати, що автор дисертації та відповідної монографії постає одним із фундаторів дослідження міжнародного лівого руху у вітчизняній історичній науці.

Дисертація демонструє суттєве розширення дослідницького та методологічного простору вивчення міжнародних лівих об'єднань, водночас, у ній прослідковується шанобливе ставлення автора як до напрацювань своїх попередників, так і до методологічних новацій сучасної історичної науки. Ці складові разом з глибоким вивченням важливих архівних документів та матеріалів дозволили досліднику кваліфіковано визначити і якісно «опрацювати» ті проблемні поля, які з тих чи тих причин досі залишалися «незораними» або потребували сучасного прискіпливого «догляду».

Актуальність дисертаційного дослідження, винесеного на захист, значною мірою обумовлена його інноваційним характером. Останній, за моєю оцінкою, визначається дослідницькою парадигмою, що діалектично поєднує компаративний метод із спеціальними історичними методами, зокрема історико-системним, і виходом на з'ясування суті явищ досліджуваного історичного процесу як сукупностей історичної дійсності та реальної діяльності відповідних постатей в їх цілісності та історичному зв'язку.

Слід наголосити на чіткому визначенні дисертантом об'єкту, предмету, мети і зумовлених ними наукових завдань дослідження, обґрунтованості його хронологічних рамок і наукової новизни. Приємно констатувати, що це перше у вітчизняній науці комплексне дослідження, де проаналізовано діяльність міжнародних лівих об'єднань у першій третині ХХ ст. у контексті суспільно-політичних процесів. Дисертант успішно заповнює прогалини у вивченні таких проблем, як: особливості діяльності II Інтернаціоналу напередодні та в роки Першої світової війни; ідеологічні суперечності між

соціал-демократичними партіями під час Великої війни; причини розколів у Другому Інтернаціоналі, утворення Третього (Комуністичного) Інтернаціоналу та Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу; організаційні структури міжнародних лівих об'єднань, ідеологічні протиріччя та напрями їх діяльності у міжвоєнний період XX ст.; місце українського питання у діяльності Комуністичного та Робітничого Соціалістичного інтернаціоналів у 1920 – 1930-х рр.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечується такими вагомими чинниками – широтою й різноманітністю опрацьованої здобувачем джерельної бази, слушною і продуманою логікою викладення матеріалу, яка враховує специфіку теми, та виваженими і доказовими аргументами автора.

Відзначу, що кожний із запропонованих розділів дисертації ґрунтовний, по-своєму цікавий і логічно вписується у загальну канву дослідження. Аналізуючи у *першому розділі* історіографію та джерельну базу вивчення лівого руху кінця XIX ст. – першої третини XX ст., дисертант виокремлює його етапи, подає детальну характеристику кожного з них. Наукова література проаналізована у межах декількох хронологічно-тематичних блоків. Такий підхід уможливив автору уникнути вад багатьох досліджень, у яких історіографія здебільшого зводиться до анотацій основних праць з теми. Слід підкреслити й те, що дисертант слушно залучив найсучасніші вітчизняні та зарубіжні дослідження з проблеми. Позитивним у роботі є й те, що О.О. Малець виділяє низку проблем, які недостатньо дослідженні донині і потребують подальшого вивчення вченими.

Специфіка предмета дослідження, його мета і завдання обумовили й залучену автором джерельну базу дисертаційної праці. У ній основний масив джерел поділено на наступні групи: 1) архівні матеріали, чимало з яких уперше введено до наукового обігу; 2) опубліковані документи і матеріали; 3) матеріали української та польської преси; 4) мемуари й щоденники відомих громадсько-політичних діячів і державних службовців Австро-

Угорської імперії, ЗУНР і Другої Речі Посполитої; 5) теоретична спадщина провідних діячів української та польської лівиці кінця XIX – першої половини XX століть (стор. 36). Неупереджений аналіз архівних матеріалів, періодичної преси, спогадів, провідних громадсько-політичних діячів заклав фундамент для формування цілісної картини розгортання українського лівого руху в Галичині у досліджуваній період.

Значний інтерес викликає *другий розділ* дисертації у якому розглянуто теоретико-методологічні засади наукової роботи (стор. 62 – 67). Дисертант кваліфіковано охарактеризував систему погоджених та взаємозалежних понять і категорій необхідних для теоретичного пізнання явищ і процесів, які стосуються досліджуваної проблеми, виклав головні складові та методологічні принципи дослідження.

У *третьому розділі* дисертації автор, розглядаючи основні ідеологічні течії, які існували у Другому інтернаціоналі, слушно ставить під сумнів, а також доказово спростовує цілу низку стійких історіографічних уявлень. Це стосується і ставлення європейських партій лівого спектру до держави та її інститутів. Прискіпливе вивчення архівних матеріалів дозволило О.О. Мальцю розглянути основні тенденції розвитку міжнародного соціалістичного руху напередодні Першої світової війни, визначити вплив воєнних дій у Європі 1914 – 1918 рр. на діяльність лівих політичних партій. Дисертант доказово стверджує, що «переломний момент у міжнародному лівому русі настав після революційних подій у Росії (1917) та приходу до влади Тимчасового уряду. У цей період розпочав свою роботу т. зв. Російсько-Голландсько-Скандинавський комітет, учасники якого спробували відновити єдність у міжнародному соціалістичному русі та припинити війну. Проте, після захоплення більшовиками влади у Росії делегати від меншовиків і есерів не були уповноваженими представляти нову владу на міжнародній арені. За цих умов Російсько-Голландсько-Скандинавський комітет де-факто припинив діяльність».

До безсумнівних достоїнств роботи також я відношу вмiлу подачу О.О. Мальцем не лише портретiв головних дiячiв мiжнародного лiвого руху, але й через призму бачень лiдерiв європейських партiй доречне висвiтлення ставлення самих комуністичних / соціалістичних об'єднань до економічної політики провідних держав Європи та визначення витоків і причин розколу у міжнародному лівому русі. Можна сказати, що у *четвертому розділі* (стор. 126 – 180) автор, свiдомо вийшовши за межі поставленої мети і завдань, фактично створив широку панораму суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації у Європі та Росії після завершення Першої світової війни. Тим самим, дисертант відчутно посилює спектр причинно-наслідкових складових ідейно-політичних розбіжностей у Другому інтернаціоналі.

Реалізовуючи завдання дослідження, автор дисертації значну увагу приділяє з'ясуванню головних ідеологічних особливостей створеного за ініціативою російських більшовиків Комуністичного (Третього) Інтернаціоналу, його організаційних відмінностей та діяльності на міжнародній арені, розглянув політичні дискусії у середовищі так званих «правих» та «центристів», які не взяли участь у роботі Комінтерну, а також проаналізував ідеологічні суперечності, які існували між учасниками відновленого Другого інтернаціоналу («праві») та створеного в 1921 р. Міжнародного робітничого об'єднання соціалістичних партій, більш відомого як Віденський 2½ Інтернаціонал.

Боротьбу Комінтерну за вплив на верстви робітників та селян у країнах Європи та Азії розглянуто у *п'ятому розділі* дисертаційної праці О.О. Мальця. В умовах відсутності потужних комплексів джерел щодо означеної в дисертації проблеми, дисертанту вдалося з'ясувати картину з наявних джерельних фрагментів, продемонструвавши свій високий професійний рівень володіння джерелознавчим та історіографічним дослідницьким інструментарієм. Цікавими видалися окремі сюжетні лінії стосовно: етапів формування та становлення організаційної структури Комуністичного інтернаціоналу у першій половині 20-х рр. ХХ ст.; особливостей

функціонування його виконавчих органів та вплив на них російських більшовиків. За мою оцінку, дисертант переконливо довів, що «вагомим чинником, який вплинув на формування політики Комінтерну, стало зміцнення Радянського Союзу та Комуністичної партії – у Європі СРСР перестали сприймати як відсталу державу, яка тимчасово стала лідером у світовому революційному русі, і якій повинні були надавати всебічну підтримку і захист. У відносинах між Радянським Союзом і світовим революційним рухом прийнято принцип взаємних зобов'язань, який мав залишатися незмінним».

Автор, аналізуючи у *шостому розділі* дисертації «Структуру та ідеологічні принципи Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу» (стор. 242 – 295), ретельно висвітлив організаційну структуру, ідеологічні засади функціонування та зміни, які відбувалися у діяльності Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу, створеного у результаті злиття II Інтернаціоналу у Лондоні та Віденського 2½ Інтернаціоналу (1923). Дослідивши ці процеси, автор робить обґрунтований висновок про те, що «намагаючись зміцнити єдність політичних партій та рухів, що входили до РСІ, його лідери у першій половині 1920-х рр. були проти навіть теоретичної можливості об'єднання з Комінтерном, а також відкидали будь-які пропозиції з боку останнього, спрямовані на встановлення контактів».

Грунтовним і насиченим є *сьомий розділ* дисертації (стор. 296 – 336), який присвячений «українському питанню» в діяльності Комінтерну і Робітничого Соціалістичного Інтернаціоналу». Проведений дослідником поглиблений аналіз розкриває широкий спектр відносин Комінтерну з українськими лівими політичними партіями у першій половині 1920-х рр. в умовах ідеологічного конфлікту між КПСГ і КРПП. Надалі, особливо із організаційним зміцненням українських національно-державницьких партій (УНДО, УСРП) вплив комуністів на населення регіону почав зменшуватися, а тиск Комінтерну на КПЗУ – збільшуватися. Щодо РСІ у дисертації зауважено, що єдина українська партія, яка виявила готовність

співпрацювати з цієї організацією у міжвоєнний період стала УСРП. Проте період активної міжнародної діяльності партії (1928 – 1934) змінився періодом вичікування та реалізації стратегії «орієнтації на власні сили» у другій половині 1930-х рр.

Водночас загальна висока позитивна оцінка дисертаційної роботи О.О. Мальця все ж не відміняє необхідності висловити окремі зауваження та побажання до тексту рецензованої праці.

По-перше, зауваження стосується скажімо, такої частини яка присвячена аналізу історіографії, джерел та літератури. У автора при аналізі джерельної бази й літератури інколи бракує критичного аналізу здобутків радянських учених. Досліднику значно більшу увагу варто було б приділити теоретичній спадщині представників міжнародного лівого руху першої третини ХХ ст.

По-друге, з'ясовуючи місце українського питання у діяльності міжнародних лівих об'єднань, слід було би крізь призму впливу на суспільно-політичні процеси у регіоні Комінтерну детальніше охарактеризувати взаємини українських та неукраїнських лівих політичних партій у Галичині у міжвоєнний період ХХ ст. Адже то була животрепна проблема.

По-третє, резервом нинішньої роботи, або її майбутнього продовження можуть стати більш широкі дослідження прагнень та впливу міжнародних лівих об'єднань на суспільно-політичні процеси країн Азії, Латинської Америки, Африки. Адже на дані регіони Комінтерн прагнув поширити свій вплив у досліджуваний істориком період. Та й про це говорить дисертант у першому розділі роботи при аналізі відповідної літератури.

Четверте, зауваження стосуються певних погрішностей та редагування самого тексту. В окремих місцях дисертації текст потребує редакційного поліпшення (стор. 28, 52, 141, 296), уточнень (стор. 253, 257) та окремих незначних правок. Дисертанту, певно, що слід уникати таких погрішностей,

коли аббревіатура PCI замінюється на CPI, і це зустрічається у тексті дисертації та автореферату тощо.

Загалом же висловлені зауваження не заторкують суті основних принципових положень дисертаційного дослідження і не знижують загальної високої оцінки доробку дисертанта. Висловлені міркування не применшують значення роботи, яка своєю оригінальною постановкою, широтою проблемного поля, науковою новизною стимулює професійну дискусію. Дисертація і монографія О.О. Мальця, поза сумнівом, мають вважатися важливою подією у колі професійних істориків-всесвітників.

Дисертаційне дослідження О.О. Мальця пройшло необхідну наукову апробацію, його результати доповідалися на понад десяти різного формату наукових конференціях, знайшли відображення у двох індивідуальних і одній монографії, виконаній у співавторстві, та понад 40 інших авторських публікаціях. Зміст, основні положення та найважливіші наукові висновки дисертації досить повно викладені у авторефераті.

Таким чином, відзначаючи високий професійний рівень роботи, наукову компетентність та сумлінність її автора, слід наголосити на безсумнівній новизні та практичній значимості даної праці. Дисертація «Міжнародні ліві об'єднання у першій третині XX століття: організаційна структура, напрями діяльності» є актуальним, оригінальним, завершеним і самостійним науковим дослідженням, таким, що вирішує важливу наукову проблему, відповідає високим вимогам щодо докторських дисертацій, викладеним у нормативних документах і затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор Малець Олександр Омелянович, безумовно, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент –

**доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
директор ДУ «Інститут всесвітньої
історії НАН України»**
14 червня 2018 р.



А.І. Кудряченко